

S. C. R. 210

ए. पी. सरीन आणि इतर

- विरुद्ध -

यू. पी. राज्य आणि इतर

13 जानेवारी 1997

[न्यायमूर्ती के. रामास्वामी आणि जी. टी. नानावटी]

भूमि संपादन कायदा, 1894 : कलम 4 (1), 5 - ए , 6 आणि 17 (1) - भूसंपादन - तातडीची - चौकशीसह वितरण - जाहीरनाम्याच्या सार्वजनिक परवान्यास विलंब करण्याची प्रसंभाविक प्रक्रिया-कलम 4 (1) अंतर्गत अधिसूचनेचा परिणाम सी 27 जुलै 1995 रोजी प्रकाशित करण्यात आला-त्यानंतर स्थानिक वृत्तपत्रांमध्ये अधिसूचना प्रकाशित करण्यात आली-त्यानंतर जमीनमालकांना वैयक्तिक नोटिसा जारी करण्यात आल्या-ही प्रक्रिया पूर्ण झाल्यानंतर, कलम 6 अंतर्गत जाहीर परवान्यासाठी सरकारसमोर कार्यवाही करण्यात आली जी 18 एप्रिल 1996 रोजी करण्यात आली-अपीलकर्त्याने 19 जुलै 1996 रोजी रिट याचिका दाखल केली आणि परिणामी ताबा घेता आला नाही-रिट याचिकेचा निपटारा झाल्यानंतर, 10 डिसेंबर 1996 रोजी ताबा घेण्यात आला. अशा परिस्थितीत आकस्मिक ताब्याची गरज ब्युरोक्रॅटीक अनवधानाने दूर झाली आणि तातडी थांबली नाही-शहर/नगर इत्यादींच्या नियोजित विकासासाठी अधिग्रहित करण्याची प्रस्तावित जमीन आवश्यक असताना तातडीची स्थिती अस्तित्वात असल्याचे म्हटले जाऊ शकते.-जोपर्यंत योजना सुरू केली जात नाही, कारवाई केली जात नाही आणि प्रसंभाविक प्रक्रिया पूर्ण केली जात नाही तोपर्यंत तातडीची स्थिती कायम राहते-जमीनमालकांना उभ्या पिकाची कापणी करण्याचे आणि संरचना काढून टाकण्याचे निर्देश-प्रतिवादींना नियोजित विकास उपक्रम पुढे नेण्याचे स्वातंत्र्य .

गाझियाबाद विकास प्राधिकरण वि. जन कल्याण समिती, श्योपुरी, गाझियाबाद आणि इतर , [1996] 2 एस. सी. सी. 365, लागू न करण्यायोग्य.

श्री. मोहन सिंग आणि इतर. इत्यादी. वि. भारतीय आंतरराष्ट्रीय विमानतळ प्राधिकरण आणि इतर. जे. टी. 1996 (10) 311, संदर्भित.

नागरी अपील न्यायाधिकरण : दिवाणी अपील क्र. 168 / 1997

डब्ल्यू. पी. क्रमांक 23997/ 1996 मधील अलाहाबाद उच्च न्यायालयाच्या दिनांक 9.12.96 च्या निकाल आणि आदेशावरून.

अपीलार्थी मे . एल. पी. अग्रवाल अँड कंपनी साठी - पी. पी. राव, प्राग पी. त्रिपाठी.

प्रतिवादी करिता - अल्ताफ अहमद, अतिरिक्त सॉलिसिटर जनरल आणि रविंदर कुमार

न्यायालयाचा खालील आदेश देण्यात आला :

दोन्ही बाजूंच्या विद्वान वकिलांचे म्हणणे ऐकले. अनुज्ञा मंजूर झाली.

सी. एम. डब्ल्यू. पी. क्रमांक 23997 मध्ये अलाहाबाद उच्च न्यायालयाच्या विभागीय खंडपीठाने दिनांक 9 डिसेंबर 1996 रोजी दिलेल्या निकालावरून हे अपील उद्भवते. भूमि संपादन कायदा, 1894 (थोडक्यात, 'कायदा') च्या कलम 4 (1) अंतर्गत अधिसूचना 27 जुलै 1995 रोजी प्रकाशित करण्यात आली होती आणि सरकारने कायद्याच्या कलम 17 (1) अंतर्गत अधिकारांचा वापर करून कायद्याच्या कलम 5-अ अंतर्गत चौकशी केली होती. अपीलकर्त्याचे विद्वान वकील पी. पी. राव यांनी असा युक्तिवाद केला की घोषणा त्वरित प्रकाशित केली गेली नसल्यामुळे, कलम 17 (1) अंतर्गत कलम 5-अ अंतर्गत चौकशीचे अधिकार वापरणे कायद्याने वाईट आहे कारण ते सूचित करते की वास्तविक तातडी नव्हती. हा जमिनीचा ताबा कलम 17 (4) अंतर्गत घेतला गेला आहे असे उच्च न्यायालयाचे मत या खटल्याच्या तथ्यांवर योग्य नाही. गाझियाबाद विकास प्राधिकरणातील या न्यायालयाच्या निकालाचे गुणोत्तर v. जन कल्याण समिती, श्योपुरी, गाझियाबाद आणि इतर , [1996]. 2 एस. सी. सी. 365 या प्रकरणाच्या तथ्यांना लागू होत नाही. या संदर्भात आम्ही विद्वान वकिलांशी सहमत असलो तरी आम्हाला इतर युक्तिवादांमध्ये तथ्य आढळत नाही. उक्त घोषणा जारी करण्यात विलंब होण्याच्या संदर्भात, आम्हाला असे आढळले आहे की अधिकाऱ्यांनी कायद्यांतर्गत उचलल्या जाणाऱ्या पावलांचा चुकीचा अर्थ लावला आहे. शहर/शहर इत्यादींच्या नियोजित विकासासाठी संपादित करण्याची प्रस्तावित जमीन आवश्यक असताना तातडी अस्तित्वात असल्याचे म्हटले जाऊ शकते, ही सुस्थापित कायदेशीर स्थिती आहे. श्री मोहन सिंग आणि इतरांमध्ये. इत्यादी. वि. भारतीय आंतरराष्ट्रीय विमानतळ प्राधिकरण आणि अन्य, जे. टी. (1996) 10 311, या न्यायालयाने कायद्याच्या कलम 17 (1) अंतर्गत

सरकारद्वारे अधिकारांचा वापर करण्याची व्याप्ती आणि त्या संदर्भात पाळली जाणारी कार्यपद्धती विचारात घेतली. जेव्हा सरकार असे मत मांडते की सार्वजनिक हेतूसाठी जमिनी तातडीने आवश्यक आहेत, तेव्हा कलम 4 (1) अंतर्गत अधिसूचना जारी केली जाऊ शकते आणि कलम 5-अ अंतर्गत चौकशीचे वितरण करताना राजपत्रात प्रकाशित केली जाऊ शकते. एका दिवसाचे अंतर देत, कायद्याच्या कलम 6 (1) अंतर्गत घोषणा राजपत्रात प्रकाशित केली जाऊ शकते. कलम (1) अंतर्गत नोटीस दिली जावी आणि त्यानंतर 15 दिवस संपल्यानंतर ताबा घेतला जाऊ शकतो. कलम 16 सह वाचन केलेल्या कलम 17 (2) अंतर्गत ही जमीन राज्यात सर्व बोजांपासून निहित आहे. कायद्यांतर्गत तरतूद केल्याप्रमाणे, कलम 5-अ अंतर्गत चौकशी रद्द करण्यात आली असल्याने, नुकसानभरपाईपैकी 80 टक्के रक्कम दावेदारांना देणे आवश्यक होते. या प्रकरणात, सदर प्रक्रिया स्वीकारण्याऐवजी, कलम 4 (1) अंतर्गत अधिसूचना प्रकाशित केल्यानंतर, त्यांनी स्थानिक वर्तमानपत्रांमध्ये इंग्रजी तसेच हिंदी भाषेत अधिसूचना प्रकाशित केली आणि त्याचा सार 'परिसरात' देखील प्रकाशित केले आणि त्यानंतर जमिनीच्या मालकांना वैयक्तिक नोटीसा बजावण्यात आल्याचे दिसते. ही प्रक्रिया पूर्ण झाल्यानंतर, कलम 6 अन्वये 18 एप्रिल 1996 रोजी करण्यात आलेल्या घोषणापत्राच्या प्रकाशनासाठी शासनासमोर कार्यवाही ठेवण्यात आली. अपीलकर्त्याने 19 जुलै 1996 रोजी रिट याचिका दाखल केली आणि परिणामी ताबा मिळू शकला नाही. रिट याचिकेचा निपटारा झाल्यानंतर 10 डिसेंबर 1996 रोजी ताबा घेण्यात आला. या पार्श्वभूमीवर, तात्काळ ताब्याची गरज ब्युरोक्रॅटिक अनवधानाने नाहीशी झाली आणि निकड थांबली नाही. जोपर्यंत योजना सुरू केली जात नाही, कारवाई केली जात नाही आणि प्रसंभाविक प्रक्रिया पूर्ण केली जात नाही तोपर्यंत निकड सुरू राहते.

हे खरे आहे की याचिकाकर्त्यांनी 'कलम 5-अ' अंतर्गत चौकशीत संपादनासाठी आक्षेप घेतला असता. रिट याचिकेत उठवलेल्या आक्षेपांपैकी एक असा होता की कलम 4 (1) अन्वये अधिसूचित केलेले काही खसरा क्रमांक काही व्यक्तींच्या हस्तक्षेपामुळे संपादन प्रक्रियेतून हटविण्यात आले होते आणि त्यामुळे संपादन प्रक्रियेत कोणतेही प्रामाणिकपणा नसल्याचे दिसून आले होते. त्यानिमित्ताने उच्च न्यायालयात दाखल केलेल्या प्रति-प्रतिज्ञापत्रात असे नमूद केले होते की, त्या संदर्भात अधिसूचना मागे घेण्यात आली आहे कारण त्या जमिनी जमीन कमाल मर्यादा कायद्यान्वये ताब्यात घेणे आवश्यक होते आणि त्यामुळे त्या जमिनी संपादित करण्याची गरज नाही. त्यानुसार, वेगळ्या अधिसूचनेद्वारे खसरा क्रमांक हटविण्यात आले.

आणखी एक आक्षेप घेण्यात आला की, जमिनी खाजगी कंपनीला देण्याची मागणी करण्यात आली होती आणि म्हणून, प्रकरण सात मध्ये विहित कार्यपद्धतीचा अवलंब करणे आवश्यक होते. सातव्या प्रकरणातील तरतुदींचे पालन न करता कलम 4 (1) अंतर्गत संपादन अधिसूचना कायद्याने वाईट आहे. उच्च न्यायालयात दाखल केलेल्या प्रतिशपथपत्रात असे म्हटले होते की, हे संपादन केवळ सार्वजनिक हेतूसाठी होते, म्हणजे गाझियाबाद विकास प्राधिकरणाने तयार केलेल्या आणि सरकारला सादर केलेल्या योजनांनुसार नियोजित विकासासाठी होते आणि त्यामुळे उपस्थित केलेला आक्षेप समर्थनीय नव्हता. सरकारने घेतलेली ही भूमिका लक्षात घेता, कायद्याच्या कलम 5 ए अंतर्गत चौकशी करण्याच्या निर्देशाचा या प्रकरणातील तथ्यांवर कोणताही ठोस परिणाम होत नाही. अशा परिस्थितीत, कलम 6 अंतर्गत घोषणा रद्द करण्याचे आणि कलम 5 ए अंतर्गत चौकशी करण्याचे निर्देश देण्याचे कोणतेही समर्थन नाही असे आम्हाला वाटते. श्री राव यांनी असा युक्तिवाद केला आहे की त्याऐवजी, उभी पिके आणि संरचना काढून टाकणे आवश्यक आहे आणि अपीलकर्ते उभी पिके कापणीनंतर कापून वाहून नेण्यासाठी तयार आहेत . राव म्हणतात की किमान एक महिन्याचा वेळ लागेल. श्री राव ज्या जमिनीत पिके उभी आहेत त्यांचा खसरा क्रमांक आणि व्याप्ती देण्याची हमी देतात. प्रतिज्ञापत्र दोन दिवसांत दाखल करावे. त्या मर्यादेपर्यंत, प्रतिसादकर्त्यांना उभ्या पिकांचा नाश न करण्याचे निर्देश दिले जातात. अपीलकर्त्यांना उभे पीक कापण्यासाठी आणि कापणी करण्यासाठी निर्देशित केले जाते आणि त्यानंतर उत्तरदात्यांना बांधकाम कार्य सुरु ठेवण्यास स्वातंत्र्य आहे. विद्वान वकील म्हणतात की स्थायी संरचना काढून टाकण्यासाठी, चार आठवड्यांचा वेळ पुरेसा आहे. त्यानुसार, अपीलकर्त्यांना आजपासून चार आठवड्यांच्या आत संरचना काढून टाकण्याचे निर्देश देण्यात आले आहेत . उभ्या पिकांच्या संदर्भात, भूमि संपादन अधिकाऱ्याला पीक काढणीसाठी लागणा-या वेळेचे मूल्यांकन करण्यासाठी त्यांच्यापैकी एक अधिकारी नियुक्त करण्याचे निर्देश दिले आहेत आणि भूसंपादन अधिकाऱ्याला सादर केलेल्या अहवालाच्या आधारे त्यांना पीक कापणी आणि कापणीसाठी वेळ देण्याचे निर्देश दिले जातात आणि त्यानंतर प्रतिवादींना नियोजित विकास उपक्रम राबविण्याचे स्वातंत्र्य असते. म्हणून, आम्हाला हस्तक्षेपाची हमी देणारे कोणतेही कायदेशीर समर्थन आढळत नाही.

त्यानुसार अपील निकाली काढले जाते. खर्च नाही.

T. N. A.

अपील निकाली काढण्यात आले.

अस्वीकरण

"या न्यायनिर्णयाच्या मराठी भाषेतील अनुवादाचा वापर हा पक्षकारास त्याचा/तिच्या मातृभाषेमध्ये त्याचा अर्थ समजून घेण्यापुरताच मर्यादित राहील आणि त्याचा इतर कोणत्याही कारणाकरिता वापर करता येणार नाही. तसेच, इंग्रजी भाषेतील न्यायनिर्णय हाच सर्व व्यावहारिक आणि कार्यालयीन वापराकरिता विश्वसनीय असेल आणि तोच त्यातील आदेशाच्या निष्पादन आणि अंमलबजावणीकरिता वैध मानला जाईल".